

37(082)
D-72

ОСВІТЯНСЬКІ ОБРІЇ: РЕАЛІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

№3
2007

Сарапулова С.Г., Єщенко П.С. Психологія управління. – К.: Університет “Україна”, 2006.

Титаренко Т.М. Життєва криза як індикатор особистісного розвитку. Практична психологія: теорія, методи, технології. – К., 1997.

Цимбалюк І.М. Підвищення професійної кваліфікації: Психологія педагогічної праці. – К.: ТОВ Видавничий дім “Професіонал”, 2004.

УДК 372.888.3(075)

Ганна СТРЮК,
Лариса СТРЮК,
Микола СТРЮК

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАСАДАХ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

В статті розглядаються можливості формування духовності майбутніх педагогів професійного навчання на засадах народної педагогіки.

Spirituality forming opportunities of professional training of future pedagogues in folk pedagogics basis.

Актуальність. В умовах трансформації суспільства, докорінних змін його економічного і політичного устрою, історичних процесів державотворення у свідомості людей відбувається складний процес переосмислення цінностей, який вимагає спрямувати навчання та виховання на утвердження нової системи духовних цінностей, серед яких найвищою є людина. Формуванням духовності особистості пов'язують сьогодні можливість її гармонійного розвитку особистості. Актуальність проблеми формування духовності майбутніх педагогів професійного навчання визначається необхідністю докорінного оновлення процесу виховання у ВНЗ на основі пріоритету загальнолюдських та національних цінностей, створення нових технологій професійного навчання й особистісного розвитку фахівців.

Постановка проблеми. Учені справедливо вважають, що якість освіти – це не тільки якість знань та розумових здібностей, а й якість людської духовності [1, с. 45]. Тому підготовка майбутнього педагога професійного навчання до професійної діяльності повинна передбачати не лише формування професійної складової його особистості, а й розвиток її духовно-морального компонента. При цьому важливо враховувати, що духовність особистості завжди має свої історико-культурні витоки, ґрунтується на народних традиціях, віковому досвіді народної педагогіки, яка являє собою “зосередження духовного життя народу” [8, с. 32].

Мета статті. Метою даної статті є з'ясування можливостей та доцільності формування духовності особистості майбутнього педагога професійного навчання на засадах народної педагогіки.

Основна частина. Історія професійно-технічної освіти свідчить, що в ній традиційно завжди акцентувалася на спеціальній підготовці, а проблеми духовного розвитку відходили на другий план. В той же час сучасне суспільство, як наголошує С.Гончаренко, потребує професіоналів, чиє мислення не обмежене лише спеціальними знаннями, а має риси універсальності, фундаментальності і духовно-моральну основу, а професійне навчання, яке включає духовно-моральну складову і орієнтується лише на передачу максимального обсягу знань і опанування виробничими технологіями, не забезпечує професійну успішність фахівця і зрештою веде до кризи особистісної ідентичності [4].

Виховання духовності – спеціально організований, цілеспрямований процес, у якому особливу роль має відігравати педагог як носій духовності, що означає його прагнення концентруватися на вищі універсальні загальнолюдські та національні цінності, а також потребу здатність свідомо будувати власну особистість, свою працю і життя відповідно до цього принципу. Головний вимір духовності педагога – його моральність. Підготувати педагога професійного навчання до здійснення функцій вихователя духовності є одним із найважливіших завдань вищого навчального закладу. Методологічною основою для визначення шляхів формування духовності майбутніх педагогів професійного навчання може бути положення, сформульоване Н.Ничкало: “...через минуле, на основі цінних здобутків попередніх поколінь творців систем професійної підготовки кваліфікованих робітників, використовуючи прогресивні ідеї минулого і сьогодення, – йти в майбутнє професійно-технічної освіти Української держави” [5]. Саме на цій основі Г.Ващенко будував виховний

ідеал, що відповідав би психічним, природним особливостям української людини. Особливо, наголошував видатний педагог, це стосується української духовності, для відродження якої потрібна така виховна система, яка своїм корінням сягає в глибину віків і яка спроможна відживити завмерлі клітини людської душі, видобуваючи з глибоких шарів те незнищенне, що закодовано в духовних генах людського роду [3, с. 41].

Для сучасної педагогічної науки і практики визначення виховного ідеалу має чи не найважливіше значення, оскільки саме він є орієнтиром, що визначає напрямок всіх виховних зусиль держави, освітянської громади, батьків з формування духовності молодого покоління. Особливо актуальним, складним і надзвичайно відповідальним є вирішення завдання формулювання виховного ідеалу в умовах нинішньої ідеологічної багатоманітності. Причому він має бути окреслений таким чином, щоб його сприйняв і визнав кожен член суспільства та як наслідок обрав його для самовиховання і самовдосконалення своєї особистості. Виховний ідеал зазвичай являє собою комплекс уявлень про омріяний образ людини, наділеної позитивними рисами, що відповідають інтересам держави, нації, громади, тому він має багато джерел і складників, що охоплюють в часі набутки людства від античної культури до сучасності. Саме такий виховний ідеал ми знаходимо у найважливішому джерелі народної педагогіки – українському фольклорі. Із його змісту народнопоетичних творів видно, що українці мали розвинену історичну свідомість, чітке уявлення про прабадьківщину свого народу („Відкіля тебе виглядати, із якої сторони у гості сподіватися: чи з Чорного моря, чи з чистого поля, чи з славного із войною люду, війська Запорозжя?“) і розглядали її захоплення іноземцями як історичну несправедливість („Гей, од Вісли до Києва пробиті шляхи, завладіли неправдиво красм нашим ляхи“), а тому від покоління до покоління плекали жагу самовідданої боротьби за визволення рідного краю та утворення власної держави у споконвічно даних українцям від пращурів кордонах.

Усна народна поетична творчість, відображаючи народний світогляд у специфічних формах, збагачує духовний світ людини, відстоюючи високі громадські та морально-етичні ідеали. Великий виховний потенціал народнопоетичної творчості пояснюється тим, що в ній відображені загальнолюдські моральні норми, народне розуміння честі, вірності, справедливості, порядності. Народна мораль безкомпромісно обстоює позитивні риси людини. Головним чинником народної моралі виступають повага і любов до вільної праці, ствердження ідеалів добра, краси, гуманних взаємостосунків, знання свого родоводу, риси високого громадянства; з іншого боку, нищівно засуджуються негативні якості – пияцтво, лінощі, нещирість, злодійство, жадібність, скупість. Охоронцем морально-етичних норм поведінки молоді найчастіше виступає мати – берегиня домашнього вогнища, перший, а часом і єдиний педагог і наставник своїх дітей. М.Г.Стельмахович у книзі “Народна педагогіка” зазначає: “Перші знання про моральні норми дитина дістає від своїх перших вихователів – батьків. Тут, у родинному колі, через казки, оповідання, відгадування загадок, бесіди та взаємини з рідними, сімейні традиції вона починає пізнавати суть таких моральних понять, як гарне і погане, добро і зло, справедливість, доброзичливість, чуйність, дбайливість, ощадність. З віком ці моральні погляди, звичайно, змінюються, поглиблюються, моральний досвід розширюється” [8, с. 170].

Отже, народнопоетична творчість виступає джерелом виховання культури почуттів, школою народного етикету, в ній викладено неписані закони людського спілкування, людських взаємин, подано ідеальні образи дівчини, парубка. Особлива шана і увага надається людині працюючій. У пісні “Ой у полі нивка” парубок, вшановуючи працюючу дівчину, знімає перед нею шапку: “Мусив шапку зняти, Добрий день, – сказати, – Помагай біг, дівча моє, Тобі жито жати!”.

Завдяки емоційності, мелодійності, змістовності і образному багатству, простоті, неповторності, майстерності передачі найменших відтінків людських настроїв, почувань українські народнопоетичні твори протягом багатьох віків не лише зберігають генетичний код української духовності у людській пам'яті, а й служать своєрідним засобом спілкування поколінь, відіграють важливу роль у боротьбі з бездуховністю.

Шукати витоки і опору духовного ренесансу української молоді, відповіді на виклики, що постають перед нею сьогодні, необхідно і в такій яскравій сторінці української минувшини, якою була доба козаччини та у породженій цією добою козацькій педагогіці, яка увібрала у себе накопичений століттями попередньої історії досвід духовного розвитку українців та збагатила його новими рисами відповідно до конкретно-історичних умов епохи боротьби

українських козаків за волю і незалежність рідного краю, за його державність. Козацька педагогіка покликана була формувати в підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, готовність і здатність захистити рідний народ від чужоземного поневолення; виховувати український національний характер і світогляд; прищеплювати високі лицарські якості: мужньої і вільної особистості. Один з перших дослідників козацької педагогіки Ю.Д.Руденко наводить численні приклади того, як зарубіжні автори П.Алепський, Г.Боплан, П.Меріме та інші захоплювалися мужністю, всебічною загартованістю та духовністю українських козаків [7]. Г.Боплан так характеризував козаків: „Вони кмітливі і проникливі, дотепні й надзвичайно щедрі, не побиваються за великим багатством, зате дуже люблять свободу, без якої не уявляють собі життя” [2, с. 47]. Все це свідчило про ефективність дії козацької педагогічної системи, яка забезпечувала високість духу козаків, благородність їхніх помислів, пріоритетність національно значущих ціннісних орієнтацій, поглядів, переконань, ідеалів, а також про те, що найпершим у вихованні козаків була духовність. Відомий український педагог Г.Ващенко звертав увагу на те, що серцевиною козацької педагогіки формування духовності було лицарське виховання. У книзі „Виховний ідеал” він писав: „Український лицар живе для Батьківщини: він завжди готовий віддати за це своє життя. Найдорожче для нього – лицарська честь і слава” [3, с. 124]. У концептуальних положеннях „Основ національного виховання” сформульовані неписані закони кодексу козацької лицарської честі, які варто засвоїти і сучасній молоді, передбачали любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини – України; готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей; шляхетне ставлення до дівчини, жінки, бабусі; непохитна вірність ідеям, принципам народної моралі, духовності (правдивість і справедливість, працьовитість і скромність тощо); відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави; турбота про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі; прагнення робити пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів; цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму; уміння скрізь і всюди поступати благородно, шляхетно, виявляти інші чесноти [6, с. 71-72].

Духовний досвід козацької педагогіки передано у народнопоетичній творчості. Народпоетичні твори не просто відображають події, а й мають на меті прищепити молодому поколінню певну систему звичаєвих норм, освячених високою духовністю. Наприклад, через схвальну оцінку дій ліричних героїв, що виступають носіями моралі та традицій українського народу, виразниками загальнонародних інтересів, проявляють мужність, патріотизм, відданість Батьківщині. Уособленням таких чеснот в народнопоетичних творах виступають насамперед козаки та їх ватажки Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Іван Сірко, Петро Калнишевський. Народпоетичні твори стверджують високу звичаєву культуру як елемент духовності українського народу. В народних піснях ми знаходимо опис дуже різноманітних звичаїв, норм поведінки, кожні з яких характеризують ту чи іншу грань духовності збірного образу козака. Наприклад, любов до рідної землі, патріотизм виразно характеризує опоетизований народом поширений серед козаків звичай освячувати рідну землю, ставитися до неї як до оберегу. В тяжкі хвилини ліричний герой припадає до рідної землі, щоб набратися від неї сили, наснаги, грудочка рідної землі завжди зігріває його серце на чужині та в бою і першою лягає на груди козакові, коли над ним насипають могилу. Глибокою символічністю осяяний і наведений у багатьох народнопоетичних творах звичай козаків насипати землі у чоботи, щоб ходити по рідній землі й щоб ворог не розгадав їхні думки. Зміст народнопоетичних джерел дозволяє зробити висновок, що характерологічною рисою українців, зокрема козацтва, є глибока повага до народних звичаїв, їх пошанування („А ще ж ти між козаками не бував, козацької каші не їдав і козацьких звичаїв не знаєш”; „Козак Голота добре козацький звичай знає”). В той же час в українському фольклорі виразно проглядається непримиренне ставлення до порушників норм моралі, звичаю, який увійшов у духовний світ народу, особливо, якщо поведінка, вчинки ліричного героя порушують святість родинних стосунків. Народ у своїх уснопоетичних творах вчить нащадків: „Котрий чоловік отцеві-матчину молитву щтить, шанує, поважає, того отцеві-матчина молитва зо дна моря винімає, од гріхів душу одкупає, до царства небесного проводжає; та отцеві-матчина молитва у купецтві і в ремстві, і на полі, і на морі на поміч приспіває; нам годиться тоє спам’ятати”. З героями, які не виявляють належної поваги до „отця-матері”, в народнопоетичних творах неодмінно трапляються важкі випробування, а то й смерть.

Проведене дослідження показало, що наслідком історичної діяльності українського козацтва стало створення багатогранної і глибокої духовності, яка є невід'ємною складовою української національної культури і має скласти підмурівок української національної системи виховання. Здобутки козацької педагогіки мають знайти творче продовження на ґрунті сьогодення. Тому у процесі вивчення історії України, української культури та історії педагогіки та спецкурсу " Народна педагогіка " у майбутніх педагогів професійного навчання важливо сформувати розуміння українського козацтва не тільки як військового або соціального, а й політичного, державницького, культурно-історичного і педагогічного феномену.

Висновки. Щоб захистити нинішні покоління від згубної дії суспільних деформацій минулого, підготувати до життя в новій демократичній Україні, необхідно в педагогічній діяльності стверджувати духовність як спосіб буття юнацтва, орієнтувати молодь на духовне вдосконалення на засадах народної педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Бех І. Сходження до освіти нового типу // Рідна школа. – 2006. – №12.
2. Боплан Гійом Лева сер де. Опис України. – Львів, 1990.
3. Вашенко Г. Виховний ідеал. – Полтава, 1994. – С. 41- 43.
4. Гончаренко С. Фундаментальність професійної освіти – потреба часу // Професійно-технічна освіта. – 2005. – № 1. – С. 5.
5. Ничкало Н. Кризь минуле – у майбутнє // Професійно-технічна освіта. – 2005. – № 1. – С. 4.
6. Основи національного виховання: Концептуальні положення. – Частина I / За заг.ред. В.Г.Кузьм. Ю.Д.Руденка, З.О.Сергійчук. – К., 1999.
7. Руденко Ю. Козацька педагогіка: національні пріоритети українського козацтва // Освіта. – № 31. – С. 1.
8. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. – К., 1985.

УДК 159.964.21:37.015.3

Олена ТАРАСОВА,
Марина ІВАНЧЕНКО

ПРОФІЛАКТИКА КОНФЛІКТІВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ

В статтє раскрывається природа конфликта, закономерности его развития во взаимодействии между педагогом и учеником и предлагаются пути решения конфликтных ситуаций в педагогическом общении.

The nature of the conflict opens In article, regularities of his(its) development in interaction between teacher and pupil and offers the way of the decision conflict situation in pedagogical contact.

Кожна людина обов'язково проходить через такий суспільний інститут як школа. Тут вона не лише одержує основи знань, а й спілкується і взаємодіє з однокласниками й вчителями. І одним з основних чинників, що впливають на ставлення до навчання, є психологічна атмосфера у класі й школі. Якщо дитина відчуває до себе незацікавленість з боку вчителів, незацікавленість у її успіхах, то в дитини формується байдуже, а то й негативне ставлення до школи, що відображається на якості навчальних знань, умінь і навичок.

У реальному житті людині постійно доводиться робити вибір, постійно переборювати внутрішній сумнів свого „Я” і зовнішній опір середовища. Якщо через певні причини мета не досягнута, людина потрапляє в ситуацію фрустрації (психічного розладу, переживання невдачі) і конфлікту.

Багато вчених займалися вивченням проблем виникнення конфлікту. Зокрема Л. Єршов, М. Дейч, Н. Гришина виділили і розробили різні класифікації та типології конфліктів.

Конфлікт (від латинського *conflictus* - зіткнення) – це зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремої людини, у міжособистісних взаємодіях чи в міжособистісних взаємовідносинах індивідів або груп людей, пов'язаних з гострими негативними емоційними переживаннями [3].

Виділяють наступні види конфліктів:

– внутрішньоособистісний;